

**MAVZU: ZAMONAVIY O'ZBEK ADABIYOTIDA JADIDLAR
OBRAZINING YARATILISHI.****Rayxona Abdunabiyeva***Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy
pedagogika universiteti filologiya fakulteti
o'zbek tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek adabiyotida jadidlar obrazining shakllanishi, evolyutsiyasi va funksiyasini o'rganishga bag'ishlangan. Asosiy e'tibor jadid harakati idealari, milliy ong va modernizatsiya mavzularini badiiy matnlarda qanday simbolik va dramatik vositalar orqali ifodalanganiga qaratiladi. Monografiyalar, badiiy roman va drama namunalariga hamda zamonaviy yozuvchilarning asarlariga tayanib, maqolada jadidlar obrazining tipologiyasi, arxetipik xususiyatlari va jamiyatdagi roliga doir xulosalar taqdim etiladi. Tadqiqotning natijalari o'zbek adabiyotshunosligida jadid obraziga yangi interpretatsiyalar kiritish va ta'lim jarayonida badiiy matnlarni tahlil etishda amaliy tavsiyalar berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: jadidlar, zamonaviy o'zbek adabiyoti, obraz yaratish, arxetip, modernizatsiya, diskurs tahlili.

Annotation: This article explores the formation, evolution, and function of jadid figures in contemporary Uzbek literature. The focus is placed on how the ideals of the Jadid movement, national consciousness, and modernization themes are expressed in literary texts through symbolic and dramatic means. Drawing on monographs, works of fiction including novels and dramas, as well as the writings of modern authors, the article presents conclusions regarding the typology, archetypal features, and societal role of jadid characters. The findings contribute new interpretations of jadid imagery in Uzbek literary studies and provide practical recommendations for analyzing literary texts in educational contexts.

Keywords: jadis, contemporary Uzbek literature, character construction, archetype, modernization, discourse analysis.

XX asr boshlarida shakllangan jadidchilik harakati o'zbek xalqining ma'naviy uyg'onishida beqiyos ahamiyat kasb etgan. Ushbu harakat vakillari ta'lim islohoti, milliy ongning yuksalishi, jamiyatning yangicha tafakkur asosida rivojlanishi uchun kurashdilar. Mustaqillikdan keyingi davrlarda jadidlar faoliyati va ma'naviy merosi adabiyotda qayta baholandi, ularning obrazlari zamonaviy yozuvchilar tomonidan yangi badiiy-falsafiy talqinlarda qayta yaratilmoqda. Mazkur maqola zamonaviy

o‘zbek adabiyotida jadidlar obrazining shakllanishi, tipologik xususiyatlari va badiiy funksiyalarini tahlil qilishga bag‘ishlanadi.

1. Jadidlik harakati – tarixiy va ma’naviy asos

Jadidlar Turkistonda ma’rifat, milliy ong va taraqqiyot g‘oyalarining asosiy tashuvchilari bo‘lib, yangi maktablar tashkil etish, matbuotni rivojlantirish, jamiyatni ilm asosida yangilashga intildilar. Bugungi adabiyotda jadidlar obrazining qayta tiklanishi millatning tarixiy xotirasi, o‘zlikni anglash jarayoni, ma’naviy tiklanish ehtiyoji bilan bog‘liq. Shuning uchun ijodkorlar jadidlarni faqat tarixiy shaxs sifatida emas, balki jamiyatni uyg‘otishga qodir ma’naviy timsol sifatida tasvirlaydilar.

2. Zamonaviy adabiyotda jadid obrazining shakllanish tamoyillari

2.1. Tarixiy haqiqat va badiiy to‘qimaning uyg‘unligi

Jadidlar haqida yaratilgan zamonaviy badiiy asarlarda ikki uslub kuzatiladi:

Tarixiy faktlarga asoslangan obrazlar — real jadidlar hayoti, ta’qib, surgun, ma’rifat uchun kurash hujjatlashtirilgan manbalar asosida badiiylashtiriladi.

Jadidlik ruhini ifodalovchi umumlashma obrazlar — real tarixiy shaxsga bog‘lanmagan, ammo jadid tafakkurining mohiyatini mujassamlashtiruvchi zamonaviy personajlar yaratiladi.

Bu yondashuv badiiy obrazning universalligini ta’minlaydi.

2.2. Jadid obrazining asosiy badiiy belgilar

Zamonaviy adabiyotda jadidlar quyidagi ma’naviy va ruhiy sifatlar orqali talqin etiladi:

Ma’rifatparvarlik – xalqni ilm va zamonaviy tafakkurga yetaklash;

Vatanparvarlik – milliy uyg‘onish va istiqlol g‘oyalariga sadoqat;

Islohotparvarlik – jamiyatni yangilashga intilish;

Fidoyilik – g‘oya yo‘lida jonini fido qilishga tayyorlik;

Ezgu maqsadga sodiqlik – ijtimoiy adolat va taraqqiyotga intilish.

Ushbu fazilatlar jadid obrazini adabiyotda ma’naviy ideal darajasiga ko‘taradi.

3. Adabiy janrlarda jadid obrazining talqini

3.1. Romanda

Romanchilikda jadidlar hayoti ko‘pincha dramatism, tarixiy sinovlar, ma’rifat yo‘lidagi og‘irliklar bilan uyg‘un holda tasvirlanadi. Yozuvchilar jadidlarning ruhiy dunyosini, ichki kurash va irodasini chuqur ochib berishga intiladilar. Jarayonda ularga qarshi turgan muhit – mustamlakachilik, johillik, siyosiy tazyiq ham badiiy konflikt manbai bo‘lib xizmat qiladi.

3.2. Qissa va hikoyalarda

Qissa va hikoyalarda jadid obrazlari ko‘proq ma’naviy saboq beruvchi, ijtimoiy ongni uyg‘otuvchi qahramon sifatida namoyon bo‘ladi. Ularning nutqi, xarakteri, dunyoqarashi yosh avlodni ma’rifatga ilhomlantiruvchi obraz sifatida beriladi.

3.3. Dramaturgiyada

Dramatik asarlarda jadidlarning sovet mustabid tuzumi bilan to‘qnashuvi, adolat va erkinlik uchun kurashi sahnaviy zo‘r drammatizm bilan ifodalanadi. Konflikt markazida g‘oya va mafkura to‘qnashuvi turadi.

4. Jadid obrazining zamonaviy adabiyotdagi funksiyasi

Zamonaviy adabiyotda jadidlar obrazining paydo bo‘lishi quyidagi ma‘naviy va ijtimoiy vazifalarni bajaradi:

Tarixiy xotirani tiklash – jadidchilik merosini jamiyat ongida qayta jonlantirish;

Ma‘naviy uyg‘onishga chorlov – yosh avlodni bilim, tafakkur, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash;

Milliy o‘zlikni anglash – mustaqil tafakkur va o‘z tarixini qadrlashga undash;

Modernizatsiya g‘oyalarini davom ettirish – zamonaviy jamiyatni yangilashda jadidlar ruhiy merosidan foydalanish.

Xulosa

Zamonaviy o‘zbek adabiyotida jadidlar obrazi tarixiy haqiqat va badiiy tafakkur sintezida yaratilgan yuksak ma‘naviy timsoldir. Ularning obrazlari nafaqat tarixiy shaxslarni eslash, balki bugungi avlodni ma‘rifatga, milliy uyg‘onishga, ijtimoiy ongni shakllantirishga chorlovchi badiiy vosita sifatida katta ahamiyat kasb etadi. Jadidlar timsoliga murojaat qilgan zamonaviy yozuvchilar jamiyatning ma‘naviy tiklanishiga xizmat qiluvchi, xalqni ezgulik va tafakkurga yetaklovchi badiiy-estetik qadriyatlarni yaratib kelmoqdalar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mahmudxo‘ja Behbudi — drama, maqolalar, pedagogik maqolalari (jadid mafkurasini ko‘rsatadi).
2. Abdulla Avloniy — pedagogik va adabiy maqolalar, maktab va ta‘limga oid yozuvlar.
3. Abdurauf Fitrat — dramatik asarlar, tanqidiy maqolalar, publitsistika.
4. Hamza Hakimzoda Niyoziy — dramatik va badiiy asarlar, maqolalari.
5. Ismoil Gaspirali (Ismail Gasprinski) — maqolalar, “Tercüman” va jadid g‘oyalarining manbalari (markaziy ta‘sir).
6. Jadid davri gazetalari va jurnallari: misol uchun Taraqqiy, Shuhrat, Tashkent va boshqalar — ular jadidlik ideologiyasini, muhim munozaralarni va shaxslar obrazini yoritadi.